

JÜRI KRAFT

**MEES
TORNIKAMBRIS**

Toimetanud Andres Adamson
Kujundanud Kaspar Ehlvest
Küljendanud Erje Hakman

Fotod autori kogust.

© Jüri Kraft ja kirjastus Argo, 2020

Kõik õigused kaitstud.

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-688-40-1

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Üks eesti mees tagasivaatepeeglis	7
2009. Tornikamber	21
2010. Niiluse lätetel.....	28
2013. Õpetas elu ise	38
2016. Saamise rõõm, andmise rõõm	139
2017. Meistrid.....	180
2018. Juubelid.....	267
2019. Viimaks ometi!.....	279

ÜKS EESTI MEES TAGASIVAATEPEEGLIS

Mustamäe, kevad 2020

Juba viiendat nädalat istun toas. Peaaegu väljas käimata. Elan Mustamäel, olen seda rõõmu maitsnud juba viiskümmend aastat. ENSV ajal kergetööstuse ministrina töötades mulle nii-öelda prestiižikamat korterit ei pakutud, olin liiga isepäine. Teised muidugi said. Aga Mustamäe on ilus koht, mets siinsamas kõrval. Nooremana käisin hommikuti metsas jooksmas, hiljem poegadega Vanakal suuskadel ja kelguga mäest alla laskmas. Viimastel aastatel ei ole Mustamäe metsa suurt asja olnud, sai vabama ajalõigu tekkides ikka kaugemal käidud. Hispaanias peamiselt. Tegelikult peaksin praegugi seal olema, kõik oli juba kokku lepitud ja lennukipiletidki ostetud. Sel kevadel olen aga harjumuspäraseks muutunud Hispaania asemel karantiinis. Nagu kogu Eesti ja Euroopa, nagu enam-vähem kogu maailm või vähemalt see osa sellest, kus teatakse, mis asi see karantiin on.

Tavatult pikk kodus istumine tüütab ära ja rikub tuju. Ühel päeval läksin metsa vanu tuttavaid radu otsima. Oli väike pettumus. Männid ja sammal ei olnud enam nii rohelised kui aastakümneid tagasi – või nagu need mu mälestustes on. Palju üraskite poolt söödud kuivanud puid. Mõtlen: kas see looduskaitseaktivistidele korda ei lähegi? Nad

ju aheldavad end vahel lausa kettidega puude külge, aga näed, see ei morjenda, et siin männid kuivavad, siin ei ole televisiooni kohal.

Jalutan metsa all edasi ja äkki tuleb ühel teerajal täiesti ootamatult vastu hea sõber Voldemar Kuslap! Tema ju ka vana mustamäelane, meenub kohe laul „Nüüd elan Mustamäel, korter on aus ja hea...“. Kuslap on suur asjatundja kalmistute alal, on kirjutanud neist huvitava raamatu, käib nüüdki üle Eesti ja kaugemalgi nendega tutvumas, avaldab ajakirjas „Eesti ajalugu“ kirjutisi rubriigis „Kohalike suurmeeste rahupaik“. Selle kokkujuhtumise järel jalutasime kahel päeval kõrvalasuval Rahumäe kalmistul. Voldemar võib iga tuntud lahkunu kohta rääkida pika loo. Jaan Kross ja Ellen Niit, Kalmer Tennosaar ja Jaan Koort, Eri Klas ja Gabriel Abramson...

*

Koroonaviiruse laastav ringkäik maailmas, Euroopas ja Eestis jätkub. Ka Eestis kasvab haigestunute ja surnute arv. Iga päev on meedias paanika külvamine ja hala, juba poolteist kuud. Liig, mis liig! Märtsi alul Saaremaale kutsutud Itaalia võrkpallimeeskonnaga peetud mäng vallandas saarel tõelise epideemia. Taheti näidata maailmale parimat, aga välja tuli katastroof, vähemalt saarlaste igapäevaelu seisukohast. Nüüd otsitakse süüdlast, patuoinast. Saaremaa vallavanemal Madis Kallasel oli südikust selle otsimise lõpetamiseks tagasi astuda. Õige tegu! Nüüd on uudiste toon juba pisut mõõdukamaks muutunud. Siiski, ikka tahaks tõusta ja hüüda: aitab, lõpetage!

*

Noorus on ilus aeg. Tartu ülikooli Raatuse tänava ühikas peeti 9. aprillil sünnipäevapidu, tulemuseks kuusteist nakatunud üliõpilast, võib-olla tuleb neid veel juurde. Ühikas pandi karantiini,

uksel politsei. Kolmsada inimest isoleeriti. Vaat, mis väike lõogastus maksma läks! Jah, kõik on inimlik.

Päevakorda on tõusnud uus kuum teema – välistööjõud Eestis. Eriti ukrainlased töötavad meie põllumajanduses, ehituses, tööstuses. Siseminister Mart Helme tahtis kohe kõik kakskümmend tuhat välismaalasest töötajat riigist välja saata ja Eesti oma töötud tööle rakendada. Kisa tõusis taevani ja õnneks leiti ajutine kompromiss. Eriti agarad välistööjõu kaitsjad on põllumehed. Ei ole sugugi lihtne päevapealt ümber õpetada ja asendada suurt töötajate armeed. Sunniviisiliselt ei saa inimesi põllule ja lauta saata, inimene peab ikka ise tahtma maatööd teha, seda tööd peab tundma ja armastama. Eilsed teenindajad ja meelelahutajad ei jääks maale kauaks. Oma kogemuste põhjal võin öelda, et tallu tööinimeeste leidmine on väga-väga keeruline ja ühe kriisiga seda küsimust ei lahenda. Olen probleemiga kimpus olnud aastaid.

Suureks probleemiks on suletud koolid, kaubanduskeskused, teenindusettevõtted, lokaalid ja õllesaalid. Kõik sirutavad käe riigi abi järele. Riik aitabki. Aga kaua nii saab kesta, kauaks raha jätkub?

Tahtsin oma jutuga tegelikult jõuda tööstuse, õigemini suurtootmise juurde. Vähemalt meie mastaapideski ja pidades silmas eelkõige valdkondi, mida ma tunnen – kergetööstust. Olen ikka veel sellega seotud: Mivar ja Mivar-Viva (endine Mistra) on veel alles. Ja mitte tänu Eesti riigile! Nõukogude ajal tegime maailmas imet. Meie meeste väljatöötatud kattematerjaliga kaetud korduvkasutusega kosmoselaevad lendasid maailmaruumis ja tulid tervena Maale tagasi. Nüüdseks on sellest hiilgusest järele jäänud vaikselt hääbuv mälestus. Praegu toodame tekke, patju, kodutekstiili Euroopasse saatmiseks. See on kosmosest kaugel. Iga päev helistan hirmuga ettevõtete juhatajatele: kas kõik on ikka terved, kas tööd on, kas kaitsevahendeid jätkub? Kas peame vastu ja jääme ellu, kas kahesaja viiekümnele inimesele jätkub tulevikus tööd? Märtsis tootis Viljandi vabrik üksi nelikümmend tuhat eurot kahjumit. Tootmismahd langes

ligi kolmandiku võrra, kolmkümmend kolm inimest on kodus haiguslehel. Riik annab hädalistele abi, võttes aluseks kolm kriteeriumit. Peale toodangu languse ei vastanud meie teised näitajad nõuetele, et sellesse väravasse mahtuda. Mis saab edasi, kuidas katta kahjud, on selgusetu.

Praeguseks on Eestis kujunenud olukord, et 60% kogutoodangust tuleb mikro- ja väikeettevõtetest – 130 tuhandest ettevõttest, kus töötajate arv on 1–10 inimest. Nõukogude aja lõpuaastad olid Eesti suurtööstusele kuldajastuks. Näiteks naiste puuvillast pesu ja laste sukkipükse tootsime elaniku kohta 15–17 paari aastas, aga ikka ei jätkunud. Tallinna kauplusi külastas palju turiste ja tol ajal oli see õnnetus. Nüüd me ootame turiste...

Kolmkümmend aastat tagasi olime mitmes valdkonnas toodangu hulgalt ühe elaniku kohta maailmas esimeste hulgas. Vaatamata sellele, et meil ei jätkunud vorsti ja juustu, mis Moskva käsu korras väljaveoks läks. Aga odavat leiba siiski jätkus, sellega toideti isegi loomi.

Kaheksakümnendate aastate alguses käis Nõukogude majanduse selgelt alla. Poed olid tühjad, aga osa rõivaid, jalatseid, olmetehnikat jäi lattu seisma – ei leidnud ostjaid, sest mudelid olid aegunud, kvaliteet kehv. Moodsate, eriti importkaupade osas valitses suur defitsiit. Kõige tõsisem löök Nõukogude majandusele oli naftahinna langus. Enam ei jätkunud isegi teravilja ja liha oma rahva äratoitmisekski, sest neid tuli sisse osta – selleks oli vaja valuutat – seda saadi nafta eest – selle hind aga langes ja laekumised vähenesid.

Tekkinud olukorras tegi Nõukogude juhtkond tõsisel pingutusel, et majandust paremini tööle panna. Kehva olukorra peapõhjus oli see, et kaks kolmandikku tööstuse kogumahust moodustas sõjatööstus, mis ei andnud siseturule midagi. Oli vaja otsida uusi võimalusi, kuidas majandust tasakaalustada – see tähendab: suurendada ja parendada muud toodangut ilma sõjatööstust otseselt kahjustamata. NSV Liidu ministrite nõukogu juurde moodustati

reformide valitsus, juhatajaks Pjotr Katsura, kellega mul oli kerge-tööstusministrina sagedasi kokkupuuteid. Eesti kergetööstus paistis Liidus silma uute algatuste poolest. Balti Manufaktuuris ja Kreenholmi Manufaktuuris, omaaegses maailma suurimas tekstiilitehases, mille olime uuele elule äratanud, juurutati esmakordselt maailmas Tšehhoslovakkia päritoluga pneumaatilised ketrus- ja kudumisteljed, uudsed kaadrivaliku ja väljaõppe lahendused.

See kõik äratas tähelepanu ja Mainorisse tuli külla sektorijuhataja Stepanov üleliidulisest plaanikomiteest, kes käis ka minu vastuvõtul. Sellest jutuajamisest sai tõuge majanduseksperimenti algatamisele meie tööstusharus. Eestis olime oma umbes neljakümne tuhande töötajaga küll suurim tööstusharu, kuid Nõukogude Liidu ulatuses olime väike tegija. Moskvast vaadati meie kui lähisvälismaa peale: kui eksperiment lähebki untsu, siis sellest ei muutu midagi, üks nad ise vastutavad.

Minu kabinetis kohtusid tolle aja targemad majandusteadlased ja tootmisjuhid: Jaak Leimann, Ülo Pärnits, Hillar Kala, Gabriel Abramson, Jaagu Kurg jt. Arutasime üksipulgi läbi, mida meil kõige rohkem vaja. Koorus välja, et just vabadust iseotsustamiseks, pääsemist plaanimajanduse ettekirjutustest. Nõukogude Liidus oli kogu tegevus, nii materiaalne kui vaimne, allutatud plaanimajandusele. Plaani täitmist kontrolliti kuu, aasta, viisaastaku lõikes nii Eestis kui ka Moskvast. Plaan oli kui püha lehm. Kes plaani ei täitnud, see võeti kohe julmalt oma kohalt maha.

Otsisime lahendusi majanduse praktilise juhtimise seisukohast lähtudes. Meie ettepanekute sisu oli järgmine: esiteks, anda ettevõtetele õigus ise oma plaan koostada; teiseks, anda ettevõtetele suuremad õigused oma finantside käsutamisel, vähendada maksu-määrat Liidu eelarvesse; kolmandaks, muudatused kaubanduses, anda ettevõtetele võimalus firmakaupluste avamiseks; neljandaks, õigus piiratud väliskaubanduseks (5% üleplaaniisest toodangust).

Väliskaubandus oli riigi monopol, õigust selleks omasid vaid valitud. Selle õiguse saamine oli üks välismaailma, mida me muidugi hiljem kasutasime.

Ettepanekute seas oli veel rõivaste ja jalatsite hulgibaaside üleandmine kergetööstusministeeriumile. See oli väga valulik löök ühe teise ametkonna, kaubandusministeeriumi pihta, kes istus defitsiidi otsas ja jagas seda ülemustele, nende naistele ja valitud isikutele. Tänu sellele oli kaubandusministeeriumi kätte koondunud suur mõjuvõim.

Kui reformi esialgne kava oli paigas, algas mammutteekond. Mäletan esimest tähtsat kohtumist 1983. aasta 3. jaanuaril Moskvast üleliidulise plaanikomitee esimehe Nikolai Baibakovi kabinetis. Gosplan oli ülivõimas asutus, kust tegelikult juhiti kogu Nõukogude impeeriumi majandust. Suure laua ümber istusid kõik soliidses eas tähtsad tegelased, mina kõige noorem. Tegin kehvast vene keeles ettekande, venekeelsed materjalid olid eelnevalt osavõtjatele laiali jagatud. Küsimusi oli vähe, kuid siis võttis sõna Vene Föderatsiooni ministrite nõukogu esimees Mihhail Solomentsev ja esitas küsimuse: kui me läheme staadionile võistleva ja sa annad sellele noormehele kaks ringi ette, kuidas ma saan temaga võistelda? Jutt käis maksetest riigieelarvesse, meie ettepanek oli tublisti vähendada meie maksu-määra. Aga Venemaa oli põhiline Liidu eelarve täitja ning tal oli sellega alati raskusi. Baibakov oli rahumeelne, ei hakanud vaidlema, vaid ütles, et tuleb päevakorraga edasi minna. Samal koosolekul kohtusin esmakordselt ka Valentin Pavloviga, kes oli hiljem Nõukogude Liidu rahandusminister ja ministrite nõukogu esimees. Ta oli sõbralik ja tark mees, kuid sattus augustiputši ajal huntasse, riigikukatajate hulka. Kohtusin temaga mitmel korral, ta toetas meie eksperimenti, eraldas meile rahandusministrina isegi limiiti NSV Liidu kullafondist, mis jäi meie kohalike tegelaste ahnuse tõttu küll kahjuks kasutamata.

Kaks ja pool aastat sai käidud Moskva ametkondade vahet erinevate ülemuste jutul. Töö käis tavaliselt nii. Eelnevalt oli kohtumine järjekordse vajaliku ülemusega kokku lepitud. Läksin ja selgitasin dokumendi sisu, et temalt sellele toetust, kooskõlastust saada. Tulin uksest välja positiivse otsusega, ukse taga ootas mind Mainori direktori asetäitja Hillar Kala, kes jäi veel paariks päevaks Moskvasse vastava ametkonna keskastme juhtidega vajalikke dokumente vormistama. Põhiline töö käis Gosplanis ja Nõukogude Liidu ministrite nõukogus. Mind kutsuti isegi NLKP keskkomitee majandusosakonna juhataja seltsimees Kostjevi (kõrge tase!) jutule. Tedagi huvitasid eksperimendi sisu ja minu mõtted. Avaldasin talle midagi varjamata oma arvamust majanduses toimuva kohta. Minu lahkudes ütles ta, et teiste kuuldes ei ole vaja nii avameelne olla. Aga meie poolt ette valmistatav dokument, NSV Liidu ministrite nõukogu määrus, liikus jälle pisut edasi ja töölt mind ei kõrvaldatud.

1984. aasta suveks olid Moskva keskasutustest kooskõlastused saadud ja määrus pidi jõudma valitsuse istungile vastuvõtmiseks. Ootamatult tekkis kellelgi idee kooskõlastada dokument veel ka kohapeal – ENSV ministrite nõukogus. Varem ei tundnud siinsed võimuorganid meie ettevõtmise vastu üldse huvi. Nüüd, kui määruse projekt oli saadetud neile kooskõlastamisele, läks kodus sõjaks lahti. Nad tutvusid dokumendi sisuga ja hüüdsid: Kraft tahab teha kolm revolutsiooni korraga! Mis oli muidugi tõsi, asja mõte oli ju üleminek plaanimajanduselt turumajandusele, see tähendab pääsemine just nende võimu alt.

Toompeal korraldati mulle põhjalik ajupesu. Seisin üksi, vastas kolm ministrite nõukogu esimehe asetäitjat ja neli ministrit. Kõik sõimasid, tänitasid ja nõudsid: pühaduserüvetamine!, võta aru pähe ja oma hull plaan tagasi, ära aja pilli lõhki! Pärast paluti heaga. Ma ei saanud seda aga teha, kaks ja pool aastat oli selle majanduseksperimendi nimel tööd tehtud. Lõpuks kooskõlastus väga vastumeelselt siiski anti, nad kartsid liialt Moskvat, et keelduda.

NSV Liidu ministrite nõukogu määrus ilmus 1984. aasta septembris, reformi õnnestumise eest vastutavaks isikuks oli selles märgitud Jüri Kraft. Üleminek uutele majandusalustele pidi algama 1985. aastal. Meil hakkas väga kiire, kogu teave reformi sisust oli vaja viia nii ettevõtetenii kui kõikide teiste ametkondade ja majandusharudeni. Õnneks läks eksperiment hästi käima ja Nõukogude Liidu valitsus laiendas selle põhimõtteid kogu Liidu kergetööstusele (kus töötas üle 3 miljoni inimese), küll mõningate kitsendustega. Mis oli meie edu pant – ettevõtetele anti vabadus ise otsustada. See oli määrava tähtsusega, energia oleks nagu kännu tagant valla pääsenud. Tulemused aina tõusid! Moskvast saime tänu sellele õigusi juurde, näiteks väikeettevõtete rajamise õiguse, mis laienes ka ehitusettevõtetele. Kuid tähtsaim: tõestasime, et turumajanduslik mudel töötab edukalt ka sotsialismi tingimustes.

Meie vastu tunti tõsist huvi. Tallinnas külas käinud NSV Liidu ministrite nõukogu esimehele Nikolai Rõžkovile rääkisin meie tegudest ja edusammudest. Kasutasin juhust ja küsisin luba oma väliskaubandusfirma asutamiseks, sest määruse kohaselt oli meil ju õigus toodangut eksportida. Külaskäigu tulemusel sündiski esimene väliskaubandusfirma ESTIMPEKS, kuid otseselt meie saime oma firma paar aastat hiljem. Kui 1987. aastal külastas Eestit Mihhail Gorbatsšov, õnnestus mul temalegi teha ligi neljakümne minuti pikkune ettekanne eksperimendi tulemustest. Gorbatsšov oli tähelepanelik kuulaja ja oli ka põhjust. Meie eksperimendiga algas ju perestroika – küll esialgu vaid majanduslikus mõttes, ainult ühes tööstusvaldkonnas ja impeeriumi tillukeses nurgakeses – mitu aastat enne seda, kui see suure käraga ja poliitiliselt välja kuulutati! Ent võimalik oli see vaid tänu sellele, et Eestis selleks vajalikud tööstusettevõtted olemas olid.

On haletsusväärne, kuhu jõuti meie tööstuses iseseisvuse taastamisele järgnenud „plats puhtaks“ poliitikaga. Nüüd on taas suure küsimärgi all, kes alles jääb. Usun, et säilinud suurettevõtted siiski

Minu elu üks suurem katsumusi ja kordaminekuid toimus 1987. aastal, kui Eestit külastas NLKP peasekretär Mihhail Gorbatšov koos abikaasa Raissaga. Tootmis-koondisega Marat tutvumisel juhtus äpardus – töölised tulid mitte lihtsalt suurt juhti uudistama, vaid omi nõudmisi ja kaebusi esitama. „Karastunud“ poliitik keeras kannapealt ringi ja oli valmis Eestist lahkuma. Lennuk oli tal ju kogu aeg ootevalmis. Tema saatjaskond oli nõutu. Mul ei olnud midagi kaotada, läksin Gorbatšovi juurde ja hakkasin rääkima. Kuidagi õnnestus juhtida ta saali, kuigi ta oli juba täiesti apaatne. Seisin tal teel ees ja palusin istuda, nii mitu korda. Pealtnägijate sõnul olevat ma ta lõpuks jõuga istuma surunud. Rääkisin talle meie majanduseksperimendist, mille eest NSV Liidu ministrite nõukogu määrusega personaalset vastutust kandsin. Läks natuke aega ja toimus ime: Gorbatšov jäi kuulama ja süvenes meie vestlusesse. Hüvasti jätsime selles küsimuses juba mõttekaaslastena.

jätkavad tegevust, muidugi väiksemas ulatuses. Paljud väikeettevõtted aga hävivad nüüdses kriisis.

*

Iseseisvuse taastamine oli Eesti uuestisünd. See oli viiskümmend aastat püsinud unistuse täitumine. Millise õhinaga sai sellest osa võetud! Rahvarinne sündis ajal, mil Edgar Savisaar töötas Mainoris, keregetööstusministeeriumi käepikenduses. Nõukogude Liitu lammutati tema enda struktuurides ja kulul. Tähtis oli vaid oma riik. Muidugi lootsime, et vabas Eestis saab meie võõrvõimu all alanud edu vaid jätkuda. Saatus mängis aga vingerpussi, pärast taasiseisvumist alustati meie suurtööstuse lammutamisega. Suurim tegija oli selles tollal peaminister Mart Laar. Tegime kujunenud olukorras konkreetseid ettepanekuid tööstuse päästmiseks, millest ta keeldus. Ka maal alustati suurmajandite lõhkumist. Loodi uuesti viis ja pool tuhat talu. Enamik kunagiste talunike järglasi siiski ei tahtnud maatööd teha ja suurtootmine jäi kohati püsima – viiskümmend aastat olid oma töö teinud.

Mart Laar pälvis rahvusvahelise tunnustuse oma Eesti riigi käivitamise eest. See saavutati väga kalli hinnaga – muuhulgas ka suurtootmise hävinguga. Võib arvata, et konkurendid tundsid selle üle rõõmu. Imelikke asju juhtus neil aastatel. Näiteks kinnisvara, majad Tallinna vana- ja südalinnas, mis olid kunagistele omanikele Eesti riigi poolt juba ammu välja makstud, tagastati nende maailma eri nurkades elavatele kaugetele sugulastele.

Majanduse valdkonnas olid Eesti uute seaduste ettevalmistajateks Erik Terk ja Liina Tõnisson, kes oli hiljem majandusminister. Tõnisson töötas kümme aastat analüütikuna Mainoris ja võttis osa keregetööstusministeeriumi kolleegiumi tööst. Küllap seepärast läksid just meie paremad ettevõtted esimestena privatiseerimisele. Need kaks inimest sõitsid meist üle, tegid mis tahtsid, ei võtnud meie arvamust kuulda.

Kas Eestile üldse on vaja suurtööstust? Veel üks mälestuskild. Kolmkümmend viis aastat tagasi toodi minu kui ministri vastuvõtule ühe väikese Aafrika riigi juht, must nagu eebenipuu. Natuke pelgasin, ei olnud varem mustanahalistega suhelnud. Ta tahtis minu käest

kuulda, kuidas rajada ja arendada tööstust. Külaline oli tähelepanelik kuulaja, huvitus kõigest. Hiljem räägiti, et selles riigis oli varasemast vaid üks tööstusettevõte, seebivabrik, aga seep olevat olnud väga nõutud. Jätan Aafrika teema hetkel siiski sinnapaika, ei oska isegi sõnadesse panna neid assotsiatsioone, mida see meelde tulnud episood mus esile kutsub.

Arutame praegust olukorda ja omi võimalusi. Aastate jooksul on meile sisendatud, et suurtööstus meile ei sobi; et oleme väikeriik. Kriisi ajal selgub tõde, kui haavatavad me oleme. Kõik majandussektorid – iluteenindus, turismisektor, laevandus, muu transport – sirutavad käe riigi abi järel. Muidugi ka tööstusettevõtted, suured ja väikesed, ka nende puhul on küsimus, kes neist ellu jääb, ja vastust sellele küsimusele on veel vara ennustada. Kuid selgeks on saanud, kui vajalikud on tööstusettevõtted meile. Kuidas ikkagi on nii läinud, et kõige tavalisemaid näomaskegi tuli kaugelt maalt Vene lennukitega tuua, meil endil aga polnud võimekust neid kohe piisaval hulgal toota!

*

Praeguse kriisi ajal töötavad inimesed meie ettevõtteis – Mivaris Tallinnas ja Tabasalus ning Mivar-Vivas Viljandis – iga päev, nii nagu transport, arstid ja õed, päästemeeskonnad. Tellimused on vaja täita. Kui seda ei tee, siis tuleb tõesti ukсед sulgeda. Ma ei oska hinnangut anda, kas see on ikka õige, kui absoluutne enamik on kodus karantiinis. Küllap need tööstusettevõtted, kellele tellimusi on, ikka töötavad. Kas töö käimine vastab eriolukorra nõuetele, sellest vaikitakse. Kuid ilma nende tööta seiskuks majandus täielikult.

Endine Eesti Panga president Ardo Hanson kirjutas Postimehes, et praegu elavad eestlased kahes teineteisest väga erinevas paralleelmaailmas. Ühes elavad need, kes töötavad avalikus sektoris või kelle peamine sissetulekuallikas on riigieelarve. Nende sissetulek ei ole

aprillikuus kriisi tõttu vähenenud, vaevalt seda juhtub edaspidigi. Sootuks teises maailmas elavad need, kes töötavad erasektoris. Valdav osa neist inimestest on koroonakriisi tõttu rängalt kannatanud, kaotanud 30–50% palgast. Tõenäoliselt on ees veelgi koondamisi. Eelarverahast elab umbes pool miljonit inimest, kümnendiku võrra rohkem töötavad ettevõttesis või on ise ettevõtjad. Küsimust, kes täidab riigieelarvet, kust tuleb raha, on tarbetu esitada. Kuid kahjuks enamik inimesi seda ei tea ja ei tahagi teada. Makse maksavad ju kõik ja tavaline riigitöötaja-maksumaksja ei mõtle sellele, et tema palga ja sellega kaasnevad maksud on keegi teine eelnevalt tootvas, veel parem kui ka eksportivas sektoris loonud. Võib-olla kriis teeb inimesed targemaks, kui nad omal nahal tajuvad, et kui tootev majandus (eelkõige tööstus ja põllumajandus) ei toimi, siis ei ole kusagilt loota ka sissetulekut. Avalik sektor veab viimastel aastatel palku ülespoole, mille tulemusel sulgevad tootmisettevõtted oma ukсед. Maailmaturu konkurents ei ole võimalik nii kõrget palka maksta, kui avaliku sektori poolt üles upitatud „keskmised“ eeldaksid. Tahan samuti, et palgad kasvaksid. Aga kas on õige teha seda esmalt avalikus sektoris? Praegu, kriisi ajal või siis, kui kriis veel mees, tuleks sellele ebanormaalsusele piir panna! Nüüd on leiutatud küll uus ettekääne ses osas mittemidagitegemiseks – mõni tuhat erasektori „rikast“ saavat ikkagi rohkem palka kui on avaliku sektori keskmine.

Mõte liigub taas ajale kolmkümmend aastat tagasi. Eestis oli külaskäigul Euroopa Liidu delegatsioon. Õhtune vastuvõtt toimus restoranis Tuljak, kohal oli valitud seltskond, Eesti-poolsete vastuvõtjate seas oli tähtsaim mees ülemnõukogu spiiker Ülo Nugis. Aeg kulus huvitavalt ja elavalt. Eesti pool valgustas Nõukogude Liidu tegelikkust ja meie soovi saada iseseisvaks. Õhtu lõppedes sõidutati külalised ööbimiskohta, meie inimesed pudenesid laiali igauks omas suunas. Jäin veidi teistest maha ning bussipeatusele lähenedes olin sunnitud pealt kuulama Mati Hindi ja Marju Lauristini vestlust. Nad

vahetasid omavahel muljeid ja imestasid, miks kutsusid organisaatorid küll vastuvõtule Jüri Krafti – majandusnimese, kes ei jaga poliitikast ööd ega mütsi? Kuidagi võib veel mõista, et kutsuti Nugis. Aga Kraft?! Olin tol ajal Nõukogude Liidu ülemnõukogu saadik ja kolmteist aastat minister olnud, aga näete, nende jaoks ikkagi mitte piisavalt tasemel! Tahtmatult meenus lapsepõlv, kui ühel ilusal suveõhtul peletati ühelt taluõuelt minema väike sibulakaupmees, kelle kõht oli tühi ja kel öömaja ei olnud...

Aga meil on vaja ikkagi koos minna ja mitte keskenduda vaidlusele selle üle, kes on tähtis ja kes kõige tähtsam. Ettevõtja suhtes, kes tahab mõnd suurt projekti teostada, ei ole arukas alustada poriloopimist või põrutada, et meile see projekt lihtsalt ei meeldi. See on Eestis tavaline.

Koroonakriisiga saabusid tõehetk ja kainenemine. Euroopa ja maailma riigid sulgesid üksteise järel omad piirid. Selgus, et peab ise hakkama saama. Läbielatust tuleb õppust võtta. On saanud aeg, kui inimesed mõistavad, et ilma meie oma tööstuse ja põllumajanduseta jääme uutes kriisides hätta. Kui meil on oma tööstus, siis oleme Euroopa Liidus arvestatav riik, või muidu oleme ääremaa, kes elab ära vaid teiste abiga. Eesti rahvas on oma ajaloo jooksul üle elanud igasuguseid aegu erinevate võõrvõimude all, aga ikka püsima jäänud. Ukseks tulevikku on tootva majanduse säilitamine meie riigis.

*

Kümmekond aastat tagasi hakkasin kirja panema erinevaid muljeid ja mälestuskilde. Tegin seda ilma süsteemita, üsna juhuslikult, tavaliselt meie tollal alles uues talvitumiskodus Hispaanias. Seal, kus ma praegugi olema peaksin. Seal, kus see kirjapanemine mulle millegipärast sobis, kus ma seda teha tahtsin.

Märkmeid lisandus suurte ajaliste vahedega ja osa on jõudnud vahepeal ka kaotsi minna või ära visatud saada. Need ei moodusta

üht voolavat narratiivi, pigem on see kaleidoskoop või isegi vaid fragmentarium mõtetest ja meenutustest, mis on pähe kippunud just hetkedel, mil olin valmis neid ka kirja panema. Kogemuste ja eluaastate kuhjudes hakkab inimene oma elust kokkuvõtteid tegema, püüdma möödanikku mõtestada. Arutlema selle üle, mida õnnestus saavutada ja mida mitte, millise jälje ta endast jätab. Minu üleskirjutused puudutasid enamasti sündmusi ja seiku, millest ma oma varem ilmunud kirjutistes ja intervjuudes vähem või üldse mitte olen kõnelnud. Vast ongi nii hea, sest tavaliselt on jutt ikka olnud mu ministriksoleku aastaist või siis ajast, mil juhatasin noore mehena Sangari ja Klementi õmblusvabrikuid. Ent mu elu ei alanud siis ega lõppenud sugugi neilt ametikohtadelt lahkumisega.

Küllap oli mu alateadlikuks sihiks algusest peale need meenutused millalgi ühte koguda ja neid teistelegi tutvustada. Teen seda nüüd, koroonakriisi ajal kokku panduna. Võtke heaks või pange pahaks, aga siin need on.

Õigemini: siin ma olen – üks eesti mees tagasivaatepeeglis.

2009. TORNIKAMBER

Calpe, 4. mai

Aknast paistab Calpe kalju. See on üks suuremaid Vahemere-äärseid vaatamisväärsusi. Tõusin hommikul juba enne kella seitset, panin vaikselt riidesse ja läksin mere äärde. Meri on majast nii pooleteise kilomeetri kaugusel. Päike alles tõusis merest, oli selge ja karge hommik. Tore oli mööda allapoole kulgevat tänavat mere poole laskuda, mõnus nautida värsket õhku ja hommikurahu. Vaid mõned inimesed jalutasid koertega. Päeval on tavaliselt ikka autode müra. Randa jõudes pöörasin sammud põhja. Olin sealpool varemgi käinud, kuid ikka on tore jälle midagi uut avastada. Matkajate jaoks on tehtud teerada otse kõrgele kaljuäärele, merepoolsel küljel puulattidest piirdega. Ülevalt avaneb kena vaade alla. Vesi oli selge, kohati madal, randa rullusid väikesed lained. Teeraja kõrgus kaljudel on siin-seal kuni sada meetrit.

Kõndisin seda rada mööda päris üksinda väikese sadamani ligi kolm ja pool kilomeetrit eemal. Vastu ei tulnud mitte kedagi. Mõtlesin, et siin võib mõni „must“ mind rünnata. Hispaanias on töötus 17%, pikad mustanahalised Aafrika mehed müüvad rannas päikesepille, naiste käekotte, ehteid ja muud sellist.

Sadamas oli üle viiekümne väikese jahi ja mootorpaadi. Politsei-auto seisis, see tuli hiljem veel kord tagasi. Võib-olla püüdsid narkotsimüüjaid. Samas oli kõik vaikne, ainult üks mootorpaat läks